

พระวินัยกับคฤหัสถ์ : แนวปฏิบัติตามพระวินัยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง
VINAYA AND LAY PEOPLE : DISCIPLINARY GUIDELINES FOR
RIGHT UNDERSTANDING

พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Phramaha Vichian Dhammavajiro

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus
Corresponding Author E-mail: pm.vicahin@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธเจ้าทรงมอบให้พุทธบริษัท 4 เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา พระภิกษุมีหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรง ส่วนอุบาสกอุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์มีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาโดยอ้อม พุทธบริษัททั้ง 4 เหล่าต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย แล้วนำประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง พร้อมกับช่วยกันนำไปเผยแผ่และแก้ไขเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น การศึกษาพระวินัยมีความจำเป็นสำหรับคฤหัสถ์ที่ต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อป้องกันให้ปฏิบัติผิดจากพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ในบทความวิชาการนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างถูก ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมถึงความสำคัญของพระวินัย หน้าที่ของคฤหัสถ์กับพระศาสนา พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ความไม่เข้าใจพระวินัยของชาวพุทธในปัจจุบัน และแนวทางป้องกันและการแก้ไข การปฏิบัติผิดพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้น และการรักษาสืบทอดหลักคำสอนให้ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: พระวินัย; อาบัติ; นิคคหกรรม; คฤหัสถ์;

Abstract

The four kinds of Buddhist assemblies were generally allowed to become the Buddha's successors of Buddhism. Among them, the monks (Bhikkhu in Pali), the female monks (Bhikkhuni in Pali), were direct successors while lay people, both female and male, were regarded as indirect successors. In charge of responsibility, all the four Buddhist assemblies had to study and learn what was called the Doctrine and Discipline (Dhamma and Vinaya in Pali), followed it strictly and assist to propagate it and to resolve when there was any problem. It was also necessary for lay people to understand the monk's discipline, accept and follow properly to prevent any mistake. The objective of the academic article was to explain some parts of the Discipline (Vinaya in Pali) that lay people should treat with the monks. The content of the Discipline was involved with the significance of the Discipline, lay people's duties on Buddhism, some topics involved with lay people, lay people's misunderstanding of the Discipline and the guidelines on prevention and resolution of offences on lay people. The

significance of the Discipline was useful to give rise to faith and belief for lay people and to observe and sustain the Buddha's teaching.

Keywords: Discipline; Offense; Suppression; Niggaha-kamma; Lay People;

บทนำ

พระวินัย ถือว่าเป็นกฎหมายและระเบียบของพระภิกษุผู้ที่ยกเข้ามาในพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการดำรงตนในชีวิตของสมณเพศ พระวินัยเกิดขึ้นพร้อมกับมีพระภิกษุที่ได้รับการอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนาถือเป็นแนวปฏิบัติตนของพระภิกษุ ในยุคแรกสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัยให้เป็นข้อบังคับไว้แต่อย่างไร แต่หลังจากพระภิกษุได้อุปสมบทเข้ามาแล้วมีการประพฤติปฏิบัติที่ทำให้เกิดข้อติเตียนของพระภิกษุรูปอื่นหรือของชาวบ้าน พระพุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติไว้

การประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยถือว่าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุโดยตรงที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ซึ่งเรียกว่า ศีล สิกขาบท หรือพระบัญญัติ ซึ่งมีทั้งหมด 227 ข้อหรือสิกขาบท ในศีลหรือสิกขาบทแต่ละข้อนั้น ได้กำหนดไว้เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุมิให้ล่วงละเมิด ถ้าได้ล่วงละเมิดแล้วต้องได้รับโทษที่เรียกว่าอาบัติ การต้องอาบัติของพระภิกษุเกิดขึ้นจากการล่วงละเมิดสิกขาบทเอง และเกิดจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของคฤหัสถ์ที่ปฏิบัติต่อพระภิกษุในวาระต่าง ๆ ความเข้าใจในพระวินัยของพระภิกษุจึงเป็นเรื่องจำเป็นของคฤหัสถ์ที่ต้องเรียนรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องเพื่อไม่ให้พระต้องอาบัติหรือเกิดการประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่ถูกต้อง

ในบทบัญญัติพระวินัยของพระภิกษุ จำนวน 227 ข้อนั้น มีพระวินัยบางข้อที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติต่อพระสงฆ์ ถ้าคฤหัสถ์ได้เรียนรู้หรือทำความเข้าใจดีแล้ว จะทำให้ปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างถูกต้องและไม่ทำให้ต้องโทษที่เป็นอาบัติด้วย ทั้งยังเป็นการป้องกันความไม่ดีต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่พระภิกษุ และเป็น การสร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์เอง ความเข้าใจต่อพระวินัยของพระภิกษุของคฤหัสถ์ถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมชาวพุทธในปัจจุบัน มีเรื่องราวที่เกิดขึ้นหลายเรื่องเกี่ยวกับการละเมิดพระวินัยของพระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ เช่น การถวายอาหารและน้ำปานะ การถวายเงินทองหรือสิ่งของต่าง ๆ การตักบาตร การนิมนต์ และการปวารณา เป็นต้น ในบทความนี้ จึงได้นำเสนอเรื่องพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ที่กล่าวถึงหน้าที่ของคฤหัสถ์ต่อพระศาสนา พระวินัยของพระที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ความไม่เข้าใจพระวินัยของคฤหัสถ์ และแนวทางแก้ไขการกระทำผิดพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นแนวทางให้คฤหัสถ์ได้เข้าใจในพระวินัยและปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างถูกต้อง และไม่ทำให้พระภิกษุต้องอาบัติที่เกิดจากความเข้าใจผิดของคฤหัสถ์อีกด้วย

ความเข้าใจเกี่ยวกับพระวินัย

พระวินัย คือคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นบทบัญญัติที่เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงามของหมู่คณะและเป็นเครื่องบริหารหมู่คณะในการอยู่ร่วมกัน พระวินัยเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นกฎระเบียบ ข้อห้ามและข้อบังคับ ที่ทรงบัญญัติไว้เป็นระเบียบสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ดุจกฎหมายอันเป็นระเบียบของบ้านเมือง เมื่อมีเหตุการณ์อันภิกษุสงฆ์ประพฤติไม่สมควร ก็ทรงบัญญัติเพื่อความสำรวมระวังต่อไป และปรับโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด แต่จะไม่ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า จะบัญญัติก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่สมควรเกิดขึ้นก่อน แล้วจึงทรงบัญญัติห้ามกระทำนั้น ๆ อีก

พระวินัยของพระสงฆ์ จัดอยู่ในพระไตรปิฎกหมวดที่ 1 ที่เรียกว่าพระวินยปิฎก ว่าด้วยศีลของพระภิกษุ ภิกษุณี ข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ สังฆกรรม ประเพณี ธรรมเนียมต่าง ๆ ของสงฆ์ รวมข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติของพระสงฆ์ พระวินัย มี 2 ประเภท ได้แก่ 1) อาทิพรหมจริยกาสิกขา เป็นข้อบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้เป็นความประพฤติเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สำหรับปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ข้อบัญญัติส่วนนี้เป็นพุทธอาณามาในพระปาฏิโมกข์ อันเป็นส่วนหนึ่งของสิกขาบท 227 ข้อ ซึ่งถือกันว่าเป็นศีลของพระสงฆ์และพระสงฆ์จะรวมกันสวดและฟังพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน โดยไม่ขาดสายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) อภิสมาจาร เป็นข้อบัญญัติที่เป็นธรรมเนียมเป็นมารยาทอันดีงาม ที่เรียกว่าอภิสมาจาร ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พระสงฆ์มีมารยาทที่ดี มีความสง่างาม น่าศรัทธาเลื่อมใสในเมื่อได้ปฏิบัติตาม ซึ่งบางส่วนอยู่ในพระปาติโมกข์ด้วย และอยู่นอกพระปาติโมกข์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2561, หน้า 27) พระวินัยทั้งหมดมี 227 ข้อ จัดเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้ 1) ปาราชิก มี 4 ข้อ เป็นข้อห้ามที่ถือว่ามิโทษหนักที่สุดถึงขาดจากความเป็นพระ 2) สังฆาทิเสส มี 13 ข้อ เป็นข้อห้ามที่ถือว่าหนักรองลงมาอยู่ระดับปานกลาง 3) อนियต มี 2 ข้อ เป็นเรื่องที่ไม่แน่ว่าจะปรับข้อโทษระหว่างปาราชิกและสังฆาทิเสส 4) นิสสัคคียปาจิตตีย์ มี 30 ข้อ ว่าด้วยเรื่องจีวร ไหม บาตร 5) ปาจิตตีย์ มี 92 ข้อ ว่าด้วยอาบัติที่ไม่ต้องสละสิ่งของ 6) ปาฏิเทสนียะ มี 4 ข้อ ว่าด้วยอาบัติที่พึงแสดงคืน 7) เสนิยะ มี 75 ข้อ เป็นข้อที่พึงศึกษาเกี่ยวกับมารยาท 8) อธิกรณสมถะ มี 7 ข้อ ว่าด้วยธรรมสำหรับระงับอธิกรณ์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2511, หน้า 2)

พระวินัยทั้ง 8 กลุ่มนี้ ถือว่าเป็นหลักปฏิบัติตนมีลักษณะเป็นกฎหมายที่เป็นระเบียบแนวปฏิบัติทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาตของพระภิกษุผู้ที่อยู่สมทบเข้าในพระพุทธศาสนา ในการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงบัญญัติไว้ตามวัตถุประสงค์ที่ทรงประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่บัดนี้เป็นไป เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์หรือวัตถุประสงค์ 10 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์ 2) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ 3) เพื่อกำราบคนหน้าด่านไม่รู้จักอาย 4) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม 5) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน 6) เพื่อบำบัดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง 7) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส 8) เพื่อความเลื่อมใสขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว 9) เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม และ 10) เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553 ก, หน้า 393) ซึ่งวัตถุประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยทั้ง 10 ข้อนี้ จะ

เป็นไปเพื่อประโยชน์ 5 ด้าน ด้วยกัน ได้แก่ 1) ประโยชน์แก่พระสงฆ์โดยส่วนรวม 2) ประโยชน์เฉพาะบุคคล 3) ประโยชน์คือความดีงามแห่งชีวิต 4) ประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน แลพ 5) ประโยชน์แก่พระศาสนา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2553, หน้า 22)

ในการปฏิบัติตามพระวินัยของพระภิกษุ นั้น เมื่อมีการละเมิดหรือฝ่าฝืนพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงวางโทษไว้เพื่อให้พระภิกษุได้เกิดการระมัดระวังและเกิดความสังวรไม่ให้ล่วงละเมิดซึ่งจะเกิดผลเสียแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดพระวินัย เรียกว่า อาบัติ ซึ่งหมายถึง โทษที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทที่มีบัญญัติห้ามไว้จะต้องได้รับ (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2561, หน้า 28) ซึ่งอาบัติว่าโดยชื่อ มี 7 อย่าง ได้แก่ 1) ปาราชิก 2) สังฆาทิเสส 3) ฤกษ์จัจฉัย 4) ปาจิตตีย์ 5) ปาฏิเทสนียะ 6) ทุกกฎ และ 7) ทุพภาสิต (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 12) อาบัติทั้งหมดนี้ เมื่อพระภิกษุละเมิดแล้ว จะได้รับโทษ ซึ่งมี 3 ระดับ คือโทษอย่างหนัก โทษปานกลาง และโทษอย่างเบา อาบัติที่มีโทษอย่างหนักหรือร้ายแรง ได้แก่ปาราชิก ซึ่งมี 4 ข้อด้วยกัน เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้ว จะขาดจากความเป็นพระทันที ถ้าสึกออกไปแล้วและกลับมาบวชใหม่ ก็ไม่เป็นพระ แต่ถ้ายังไม่สึกออกไปและถ้าร่วมทำสังฆกรรมใด ๆ ก็จะทำให้สังฆกรรมนั้น ๆ เสีย ทั้งหมด ผู้ต้องอาบัติข้อนี้ เหมือนกับว่าได้ถูกประหารชีวิตทั้งเป็น อาบัติที่มีโทษปานกลาง ได้แก่ สังฆาทิเสส มี 13 ข้อ เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้วจะต้องอาศัยสงฆ์ในการพ้นจากอาบัติ คือสงฆ์ให้ปริวาสเป็นกรรมเบื้องต้น สงฆ์ให้มานัตในท่ามกลาง และสงฆ์ให้อัพภาน เป็นกรรมเบื้องปลาย เรียกว่าให้อยู่กรรมตามวันเวลาที่กำหนด ผู้ต้องอาบัติข้อนี้ เปรียบเหมือนได้ถูกจองจำหรือติดคุก อาบัติที่มีโทษอย่างเบา ได้แก่อาบัติที่เหลืออีก 5 อย่าง เมื่อพระภิกษุล่วงละเมิดแล้ว จะทำให้บริสุทธิ์ได้ด้วยการบอกกล่าวหรือประกาศความผิดต่อหน้าหมู่คณะพระภิกษुरुูปอื่น ที่เรียกว่าแสดงอาบัติหรือปลงอาบัติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการกำหนดโทษในการปรับอาบัติพระภิกษุที่ล่วงละเมิดพระวินัยเป็นประเภทไว้ดังกล่าว แต่ว่าการกำหนดโทษในการต้องอาบดียังอยู่ในลักษณะอีก 2 ประเภท ได้แก่ โทษทางโลกกับโทษทางธรรม โทษทางโลก เรียกว่า โลกวัชชะ คือความผิดที่เมื่อล่วงละเมิดสิกขาบทแล้ว ชาวบ้านไม่ชอบตำหนิตติง หรือโพชนาว่าร้ายว่าทำไม่เหมาะสมไม่ควร หรือเป็นการกระทำที่ผิด เช่น การดื่มสุรา การฉันอาหารในเวลาวิกาล การนุ่งห่มไม่เรียบร้อย เป็นต้น หรือเมื่อล่วงละเมิดแล้วมีโทษทางกฎหมายบ้านเมือง เช่น การทำโจรกรรม การทุบตีกัน เป็นต้น และ โทษทางพระวินัย เรียกว่า ปณณัตติวัชชะ คือความผิดที่ไปล่วงละเมิดข้อห้ามตามที่บัญญัติเป็นสิกขาบทไว้ เป็นการไม่สมควร ไม่เหมาะสมสำหรับผู้เป็นนักรบ เช่น การขุดดิน การขบฉันอาหารในเวลาวิกาล การว่ายน้ำเล่น เป็นต้น การกระทำนั้นไม่เป็นความผิดสำหรับคฤหัสถ์ แต่เป็นความผิดเฉพาะผู้เป็นพระภิกษุเท่านั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2561, หน้า 30)

พระวินัยจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับพระภิกษุที่ต้องศึกษาเรียนรู้นำมาประพฤติปฏิบัติ และรักษาให้บริสุทธิ์อย่างเคร่งครัด เพื่อไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนเองแก่ส่วนรวมและแก่พระศาสนา และพระวินัยถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่คฤหัสถ์ต้องศึกษาเรียนรู้และนำมาปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างถูกต้อง เพื่อทำให้เกิดความเลื่อมใสในพระศาสนาและป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งแก่พระภิกษุและแก่พระศาสนาด้วย

หน้าที่ของคฤหัสถ์กับพระศาสนา

พระภิกษุมีพระวินัยเป็นเครื่องดำเนินชีวิตในขณะที่ดำรงเพศอยู่ในสมณะ มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและนำหลักธรรมคำสั่งสอนไปเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้ทราบและนำไปปฏิบัติได้ ผู้ที่ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลพระศาสนาที่แตกต่างกัน พระภิกษุถือว่าเป็นผู้มีหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรงในฐานะเป็นนักบวช ส่วนคฤหัสถ์เป็นผู้สืบทอดทางอ้อมในฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ แต่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติกับพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นบริษัท 4 ผู้ที่จะมาดูแลสืบทอดพระพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมอบพระศาสนาให้พุทธบริษัท 4 เป็นผู้ดูแล ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสถึงหน้าที่ของพุทธบริษัท 4 ไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า “ดูก่อนมารผู้มีบาป ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้เป็นสาวก สาวิกา ของตถาคตยังไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำ ยังไม่แก้แล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตน จักบอก จักแสดง จักบัญญัติ จักแต่งตั้ง จักเปิดเผย จักจำแนก จักทำให้ตื่น จักแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ชมชี่ปรับปวาท ที่เกิดขึ้น ให้เรียบริ้อยโดยสทธรรมไม่ได้ เพียงใด ดูก่อนมารผู้มีบาป ตถาคตจักยังไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น” (กรมการศาสนา, 2525 ฉ, หน้า 105-106) จากพระดำรัสนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้บอกถึงหน้าที่ของบริษัท 4 อย่าง คือ 1. ศึกษาพระธรรมให้เข้าใจจริง ๆ 2. นำไปประพฤติปฏิบัติ (ประโยชน์ตน) 3. มีส่วนช่วยเผยแผ่เรื่องกุลให้บุคคลอื่นเข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ (ประโยชน์ท่าน) 4. สามารถปกป้อง เมื่อมีผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อน หรือกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ได้ทรงมอบพระศาสนาให้พุทธบริษัท 4 ดูแล ซึ่งพุทธบริษัทจะรักษาพระศาสนาไว้ได้นั้น ต้องมีคุณสมบัติ 3 อย่าง คือ 1) ต้องเป็นผู้มีความรู้ เข้าใจหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ดี และประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามคำสั่งสอน 2) นอกจากรู้เข้าใจเองและปฏิบัติได้แล้วยังสามารถบอกกล่าวแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ด้วย 3) เมื่อมีปรับปวาทเกิดขึ้น คือคำจ้วงจาบสอนคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัยก็สามารถชี้แจงแก้ไขได้ด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2547, หน้า 8)

ดังนั้น คฤหัสถ์ในฐานะเป็นพุทธบริษัท 4 ถือว่ามีหน้าที่ที่ต้องดูแลพระศาสนาควบคู่กับพระภิกษุตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่มาจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ในสมัยพุทธกาลนั้น คฤหัสถ์หลายคนมีบทบาทยิ่งในการดูแลอุปถัมภ์พระศาสนา เช่น กษัตริย์ในสมัยพุทธกาล มีพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น หรือเศรษฐีและคหบดีหลายคน เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี โฆสกเศรษฐี จิตตเศรษฐี ปุณณเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นต้น ซึ่งได้ให้ความอุปถัมภ์ดูแลพระศาสนาทั้งได้ศึกษา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนบรรลุธรรมตาม ส่วนในปัจจุบันชาวพุทธส่วนใหญ่ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพระศาสนาหลายด้าน เช่น การบริจาคเงินในการก่อสร้างเสนาสนะ ซื่อสัตย์สุจริตของต่าง ๆ หรือส่งเสริมการศึกษา การเผยแผ่พระศาสนา เป็นต้น โดยเฉพาะที่ประเทศไทย ในปัจจุบันนี้คฤหัสถ์จะเข้าไปมีบทบาทกับสังคมสูงมากขึ้นตั้งแต่ในระดับครอบครัวและระดับสังคมส่วนรวม ถ้าแบ่งบทบาทหน้าที่ของคฤหัสถ์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในปัจจุบันแล้ว แบ่งได้เป็น 3 ด้านหลักด้วยกัน ได้แก่ 1) ด้านการอุปถัมภ์ด้วยสิ่งของ 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่ ในด้านการอุปถัมภ์ด้วยสิ่งของ ได้แก่การบริจาคหรือการจัดหาวัตถุสิ่งของ เงิน

ทองในการสร้างการบูรณาการเชื่อมแซมศาสนสถาน ศาสนวัตถุต่าง ๆ ในพระศาสนา ด้านการศึกษา ได้แก่ การศึกษาหลักธรรมคำสอนจนเข้าใจแจ่มแจ้ง ทั้งเป็นการเรียนตามระบบที่จัดเป็นมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียน และการเรียนนอกระบบศึกษาตามโอวาทคำแนะนำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ด้วย และด้านการเผยแผ่ ได้แก่ การนำหลักคำสอนไปเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งเป็นผู้สอนผู้อบรม การจัดพิมพ์หนังสือ ตำรา การจัดทำสื่อเผยแผ่หลักคำสอนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น คฤหัสถ์ชาวพุทธแต่ละคน จะมีการปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่งดังกล่าว

พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์

แม้ว่าพระวินัยเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เฉพาะพระภิกษุได้นำไปประพฤติปฏิบัติในการปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับหมู่คณะให้เป็นไปตามกฎระเบียบและจารีตประเพณี พระวินัยยังถือว่ามี ความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์หรือผู้ที่ไม่ใช่ภิกษุที่ต้องทราบและทำความเข้าใจด้วย เพราะในการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยของพระภิกษุนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลทุกประเภท ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างถูกต้อง ในสิกขาบทของพระภิกษุทั้งหมด มีพระวินัยหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่ควรปฏิบัติให้ถูกต้อง เช่น การประเคน การถวายอาหาร พืช ผัก ผลไม้ เครื่องดื่ม น้ำปานะ การนิมนต์พระ การถวายเงินและทอง และการขอ การบวระณา เป็นต้น

วินัยของคฤหัสถ์นั้น ไม่ได้มุ่งถึงแต่สิกขาบทที่เป็นศีลของพระภิกษุเท่านั้น ยังรวมไปถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาข้ออื่นด้วย ซึ่งหลักคำสอนที่เป็นวินัยคฤหัสถ์ (คหิวินัย) ได้แก่พระพุทธโอวาทที่ตรัสไว้ในสังคาลสูตร ได้แก่ การเว้นชู้ 14 ประการ ได้แก่ 1) การเว้นกรรมกิเลส คือเว้นจากบาปกรรมที่ทำให้ชีวิตเศร้าหมอง 4 อย่าง ได้แก่ (1) เว้นปาณาติบาต คือการไม่ทำร้ายร่างกายทำลายชีวิต (2) เว้นอทินนาทาน คือการไม่ลักทรัพย์ละเมิดกรรมสิทธิ์ (3) เว้นกาเมสุมิฉฉาจาร คือการไม่ประพฤตินิตินทางเพศ (4) เว้นมฺสาวาท คือการไม่พูดเท็จโกหกหลอกลวง 2) การเว้นอคติ คือเว้นจากความลำเอียงหรือการประพฤติกลาตธรรม 4 อย่าง ได้แก่ (1) เว้นฉันทาคติ คือไม่ลำเอียงเพราะชอบ (2) เว้นโทสาคติ คือไม่ลำเอียงเพราะชัง (3) เว้นภยาคติ คือไม่ลำเอียงเพราะขลาด (4) เว้นโมหาคติ คือไม่ลำเอียงเพราะเขลา 3) การเว้นอบายมุข คือเว้นจากช่องทางเสื่อมทรัพย์อัปชีวิต 6 อย่าง ได้แก่ (1) ไม่เสพติดสุรายาเมา (2) ไม่เอาแต่เที่ยวไม่รู้เวลา (3) ไม่จ้องหาแต่รายการบันเทิง (4) ไม่หลงไปหาการพนัน (5) ไม่พัวพันมัวสุมมิตรชู้ (6) ไม่มัวจมอยู่ในความเกียจคร้าน รวมไปถึงการเว้นห่างจากมิตรเทียม คบหามิตรแท้ รู้จักจัดสรรทรัพย์ (โภคะวิภาค 4) และการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามฐาน (ทิวศ 6) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553, หน้า 78-87)

นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมของอื่นที่ถือว่าเป็นวินัยของคฤหัสถ์ (อาคาริยวินัย) ได้แก่การเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ ได้แก่ 1) การเว้นจากการประพฤตชั่วทางกาย 3 อย่าง ได้แก่ (1) การไม่ทำร้ายสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย (2) การไม่ลักขโมยของคนอื่น (3) การไม่ประพฤตผิดในกามคุณ 2) การเว้นจากการประพฤตชั่วทางวาจา 4 อย่าง ได้แก่ (1) การไม่พูดโกหก (2) การไม่พูดส่อเสียด (3) การไม่พูดเพ้อเจ้อ (4) การไม่พูดคำ

หยาบ 3) การทำความชั่วทางใจ 3 อย่าง ได้แก่ (1)การไม่โลภอยากได้ของคนอื่น (2) การไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น (3) การไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553, หน้า 388)

ในส่วนของสิกขาบทหรือศีลของพระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ มีวินัยหลายข้อที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุให้ถูกต้อง ถ้าทำผิดแล้วจะทำให้พระภิกษุได้รับโทษหรือต้องอาบัติ ในตัวสิกขาบทไม่ได้ห้ามให้คฤหัสถ์ปฏิบัติต่อพระภิกษุ แต่ห้ามพระภิกษุที่ต้องปฏิบัติต่อคฤหัสถ์ในทางที่ผิด ดังนั้น ข้อห้ามสำหรับพระภิกษุที่ต้องปฏิบัติต่อคฤหัสถ์แต่ละข้อนั้น ถือว่าเป็นการห้ามคฤหัสถ์ไม่ให้ปฏิบัติผิดต่อพระภิกษุเช่นกัน การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุตามวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่คฤหัสถ์ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ในบทความนี้จะแบ่งพระวินัยที่คฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุตามลักษณะที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) พระวินัยเกี่ยวกับความประพฤติกิริยามารยาททางกาย วาจาที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุ 2) พระวินัยที่เกี่ยวกับการถวายวัตถุสิ่งของ เงินทอง อาหาร เครื่องดื่ม น้ำปานะ ยารักษาโรค แต่ละประเภทมีข้อที่คฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุไว้ดังนี้

1) พระวินัยเกี่ยวกับความประพฤติของคฤหัสถ์ต่อพระภิกษุ หมายถึง กิริยามารยาทการกระทำต่าง ๆ ที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ต่อพระภิกษุทั้งที่กระทำเองและใช้คนอื่นทำ เรื่องส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับสุภาพสตรี เช่น ห้ามสุภาพสตรี ถูกต้องพระภิกษุสามเณร บุรุษหรือสตรี ไม่ควรวานให้พระชักสือชายหญิงเป็นสามีภรรยา กัน แม้ชั่วครั้งชั่วคราว ห้ามสตรีที่ไม่มีบุรุษผู้รู้เคียงสาอยู่ด้วย เข้าไปหาพระภิกษุในที่ลับตาหรือที่ลับหูที่อยู่ด้วยกันสองต่อสอง สตรีห้ามนอนที่นอนที่มุงที่บังอันเดียวกับพระภิกษุแม้ในคืนแรก สตรีไม่มีบุรุษผู้รู้เคียงสาอยู่เป็นเพื่อน ต้องไม่นั่ง ไม่นอน ไม่นอน ไม่นอน ในห้องพระ แม้จะมีสตรีหลายคนก็ได้ สตรีต้องไม่นั่ง ไม่นอนในที่แจ้งกับพระหนึ่งต่อหนึ่ง ถ้าสตรีหลายคนนั่งได้ แต่การนอนนั้นไม่ควร แม้การยืน การเดินกับพระหนึ่งต่อหนึ่งด้วยอาการอ่อนเร้นก็ไม่ควร บุรุษ สตรี ผู้นำสินค้าหนีภาษี ไม่ควรเดินทางร่วมกับพระ หรือไม่ควรให้เกี่ยวข้องกับพระ สตรีไม่ควรชวนพระเดินทางไกล แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง แม่นั่งรถ นั่งเรือ ไปเพียงหนึ่งต่อหนึ่งก็ไม่ควร แม้สตรีหลายคน แต่ไม่มีบุรุษผู้รู้เคียงสา นั่งไปด้วย ก็ไม่ควร แม้บุรุษไปด้วย หากสตรีชักรเองก็ไม่ควร สตรีต้องไม่นั่ง บนอาสนะผืนเดียวกัน บนเตียง ม้านั่งเดียวกันกับพระ แม้นบนพื้นที่ไม่มီးอะไรปูลาดเลยก็ไม่ควรนั่งเสมอกับพระหรือสูงกว่าพระ ไปในรถเรือมีที่จำกัด จะต้องนั่งที่ม้านั่งเดียวกันกับพระต้องมีบุรุษนั่งคั่นไว้เสียก่อน สตรีที่เป็นโสเภณี เป็นแม่หม้าย เป็นสาวเทื้อ เป็นชี เป็นกระเทย ไม่ควรไปมาหาสู่กับพระโดยไม่เป็นกิจจะลักษณะหรือผิดเวลา บุรุษสตรีไม่ควรนิมนต์พระเข้านั่งในร้านสุรา จะเป็นที่ยายหรือที่กลั่นสุราหรือที่ต้องเมรัยก็ตาม ฯลฯ

2) พระวินัยที่เกี่ยวกับการถวายเงินทอง อาหาร เครื่องดื่ม น้ำปานะ ยารักษาโรค หมายถึง การถวายวัตถุสิ่งของต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ทั้งของบริโภคและอุโปภค เช่น บุรุษหรือสตรี เมื่อจะถวายเงินทองแก่พระภิกษุหรือสามเณรต้องมอบให้แก่ไวยาวัจกร (ผู้รับทำกิจของท่าน) แล้วแจ้งให้ท่านทราบ บุรุษสตรีไม่ควรเอาวัตถุสิ่งของของตนแลกกับสิ่งของของพระภิกษุและสามเณร บุรุษสตรี เมื่อนิมนต์พระให้ฉันอาหารอย่าบอกชื่อโภชนะ แต่ควรใช้กับปิยโวหาร คือคำที่สมควรพูด เช่นพูดว่า ขอนิมนต์ฉันเช้าหรือขอนิมนต์ฉันเพล บุรุษสตรีเมื่อเลยเวลาเพลแล้ว คือตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงวันใหม่ อย่างนำอาหารไปประเคนพระ แต่ถ้าเป็นของที่สามารถ

เก็บค้างคืนได้ ไม่ต้องประเคน ให้มอบไว้แก่ไฉยวัจจกรของท่านไว้ถวาย บุรุษสตรี ถ้าพระที่ไม่ใช่ญาติและตนไม่ได้ปวารณาไว้ ไม่เป็นไข้ ขอโภชนะอันประณีต ไม่ควรถวาย แต่ถ้าขอเพื่อผู้เป็นไข้ ควรถวาย บุรุษสตรีที่ไม่ใช่ญาติของพระ มิได้เกี่ยวข้องทางสายโลหิต ถ้ามีศรัทธาจะให้พระขอปัจจัย 4 หรือสิ่งของต่าง ๆ จากตนได้ก็ต้องปวารณา คือเปิดโอกาสให้พระขอได้ บุรุษสตรีไม่ควรเอาของเสพติดให้โทษ เช่น สุราเมรัย ผีน ฮอร์อิน กัญชาถวายพระ บุรุษสตรีไม่ควรเอาวัตถุอนามาสถวายพระ วัตถุอนามาส คือสิ่งที่พระไม่ควรแตะต้อง เช่น เครื่องแต่งกายหญิง เครื่องแต่งกายกระเทย ตุ๊กตาผู้หญิง สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย เงินทอง เครื่องประดับทุกชนิด อาวุธทุกชนิด เครื่องดักสัตว์ ข้าวเปลือกและผลไม้อันเกิดอยู่ในที่ บุรุษสตรีไม่ควรเอาของเด็กเล่นถวายพระ บุรุษสตรีไม่ควรนำสิ่งของอันมีค่าฝากไว้กับพระ เพราะจะเกิดอันตรายแก่พระได้ บุรุษสตรีไม่ควรเอาเนื้อที่ไม่นิยมกินเป็นอาหารถวายพระ เนื้อที่ไม่นิยมทำเป็นอาหาร ได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เป็นต้น บุรุษสตรีไม่ควรเอาเนื้อสัตว์ดิบที่สุกด้วยไฟประเคนพระ บุรุษสตรีไม่ควรเอาอุทิมังสะ คือเนื้อที่ฆ่าเจาะจงถวายพระภิกษุสามเณร บุรุษสตรีไม่ควรเอาพืชคาม คือผลไม้มีเมล็ดสุกที่พ้นจากที่เกิดที่อยู่แล้ว แต่ยังไม่ปลุกในหิ้งอกได้อีกถวายพระ ควรทำให้เป็นของที่ไม่อาจปลุกในหิ้งอกได้แล้วจึงถวาย บุรุษสตรีเมื่อจะทำน้ำปานะถวายพระควรเลือกเอาผลไม้สุกที่มีผลไม้น้อยกว่าผลมะตูมมาคั้นและกรองให้หมดกากเจือน้ำจืดที่สะอาดแล้วจึงถวาย ส่วนพระรับประเคนแล้วให้ฉันภายในวันนั้น อย่าปล่อยให้ข้ามราตรี ฯลฯ

พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ตามที่เสนอมานี้ ถ้าคฤหัสถ์เรียนรู้เข้าใจอย่างดีแล้ว จะทำให้การปฏิบัติกับพระได้ถูกต้อง และไม่ทำให้พระต้องได้รับโทษหรืออาบัติ อย่างไรก็ตามถึงแม้คฤหัสถ์ไม่รู้ไม่เข้าใจ พระสงฆ์เองต้องแนะนำสั่งสอนให้คฤหัสถ์ได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ส่วนมากพระสงฆ์ไม่กล้าที่จะกล่าวบอกว่าคฤหัสถ์ว่าทำผิด เพราะเกรงใจว่าจะไม่พอใจ จะทำให้เสื่อมศรัทธาไม่เข้าหาพระอีก จึงปล่อยให้จนประพฤติปฏิบัติเป็นเรื่องปกติ

ความไม่เข้าใจพระวินัยของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

เมื่อรู้เรื่องพระวินัยของพระสงฆ์แล้ว มาศึกษาดูว่าชาวพุทธไทยในปัจจุบันได้ปฏิบัติพระวินัยเรื่องใดที่ผิดหรือปฏิบัติจนเคยชินจนไม่รู้ว่าเป็นเรื่องผิดพระวินัยของพระภิกษุ และการปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระวินัยต้องปฏิบัติอย่างไร มีการปฏิบัติหลายเรื่องที่ชาวพุทธไทยในปัจจุบันได้ปฏิบัติซึ่งก็ไม่ทราบว่าเป็นผิดพระวินัยของพระภิกษุหรือไม่ เช่น การประเคน การถวายอาหาร น้ำปานะ การถวายอาหารบิณฑบาต เป็นต้น ในพระวินัยได้แสดงแนวปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องเหล่านี้ไว้อย่างไร จะนำเรื่องสำคัญมานำเสนอไว้ในบทความนี้

เรื่องที่ 1 เรื่องการประเคน หมายถึง อาการที่น้อมถวายอาหารหรือสิ่งของแก่พระภิกษุในโอกาสต่าง ๆ การประเคน เป็นเรื่องพระวินัยของพระที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่ปฏิบัติอยู่ทุกวัน หลายคนก็เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง หลายคนก็ปฏิบัติผิดไป จนคิดว่าเป็นเรื่องปกติ จึงเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจทั้งพระและโยม ควรศึกษาวิธีการประเคนและวิธีการรับประเคนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ การประเคนของชาวพุทธในปัจจุบัน มีการประเคนและการรับประเคนที่แตกต่างกันไปแต่ละวัดแต่ละแห่ง ทั้งพระและโยมก็มีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เช่น การประเคนอาหารคาวหวานในเวลาเลยเที่ยงวัน การประเคนอาหารที่วางบนโต๊ะพร้อมกัน การประเคนอาหารที่จับต่อ ๆ กัน การประเคนอาหารแห้ง อาหารบิณฑบาตครั้งเดียวฉันได้ตลอด การยื่นประเคนการนั่ง

ประเคนในที่ต่าง ๆ การประเคนของใช้ที่ไม่ได้ฉัน การประเคนของสุภาพสตรี เป็นต้น เรื่องการประเคนเหล่านี้ ชาวพุทธได้ปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติเคยชินไปแล้วไม่รู้ว่าถูกหรือผิดวินัยตามพระวินัยของพระ พระวินัยแสดงถึงการประเคนไว้อย่างไร เรื่องการประเคน เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาลมาแล้ว เมื่อมีพระภิกษุรูปหนึ่งพักอยู่ในป่า ไม่รับของที่โยมนำมาถวายแต่เที่ยวถือเอาของที่เขานำมาเช่นเจ้าตามป่าช้าบ้าง ตามโคนไม้บ้าง ตามธรรณี ประตูป้างมาฉันเอง ชาวบ้านรู้พากันติเตียนว่าไม่เหมาะไม่ควรที่ถือเอาอาหารเช่นเจ้าไปฉันเอง ฉันแล้วอ้วนล่ำ อาจฉันเนื้อมนุษย์ก็เป็นไป พระภิกษุรูปอื่นทราบเรื่องนี้จึงนำไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงติเตียนว่าเป็นเรื่องไม่ควรปฏิบัติ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ว่า “ภิกษุใด กลืนกินอาหารที่เขายังไม่ได้ประเคนให้ล่วงลำคอ เว้นไว้แต่น้ำและไม้ชำระฟัน เป็นปาจิตติย” (กรมการศาสนา, 2525 ก, หน้า 466) ตามพระบัญญัตินี้ แสดงว่าอาหารที่ญาติโยมยังไม่ได้ประเคน พระภิกษุไม่มีสิทธิ์จะหยิบมาฉันได้เลย เว้นไว้แต่น้ำดื่มและไม้ชำระฟันฉันและใช้ได้เลย และในการประเคนที่ถูกต้องตามพระวินัยนั้นต้องมีองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ (1) สิ่งนั้นไม่ใหญ่จนกินไป บุรุษมีกำลังปานกลางพอยกได้ (2) เข้าในหัตถบาส (3) น้อมเข้ามาถวาย (4) ผู้ประเคนเป็นเทวดา มนุษย์ หรือสัตว์เดรัจฉานก็ได้ (5) ภิกษุรับประเคนสิ่งนั้นด้วยกาย หรือของเนื่องด้วยกาย (กรมการศาสนา, 2525 ก, หน้า 466 และ 2525 จ, หน้า 423) การประเคนตามองค์ประกอบทั้ง 5 ข้อนี้ ชาวพุทธส่วนมากจะปฏิบัติผิด เช่น การไม่ยกของประเคนที่ละอย่าง ยกโต๊ะประเคนเลยถือว่าผิดข้อนี้ การประเคนไม่ได้หัตถบาส หมายถึงการประเคนที่ห่างเกินไปหรือใกล้ตัวเกินไป หัตถบาส แปลว่า ปวงแขนหรือช่วงแขน หนึ่งหัตถบาส เท่ากับ 2 ศอก 1 คืบ ถ้าพระนั่งกำหนดตั้งแต่ริมสุดของอาสนะไป ถ้ายืน กำหนดตั้งแต่ที่สุดสั้นเท้าไป ถ้านอน กำหนดตั้งแต่ที่สุดด้านนอกแห่งสี่ข้างที่นอนไป การน้อมเข้ามาถวาย เป็นการประเคนด้วยความเคารพ และอ่อนน้อมถวายด้วยกิริยาอาการที่อยากถวายจริง ๆ ผู้จะประเคนของนั้นเป็นใครก็ได้ทั้งเทวดา มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน เว้นแต่พระภิกษุด้วยกัน การรับประเคนพระสามารถรับประเคนได้ใน 2 กรณี คือรับจากมือโดยตรง และใช้สิ่งของรับแทน เช่น บาตร ถาด ถ้วย จาน ผ้า เป็นต้น ของที่ใช้รับประเคนต้องสามารถวางของที่ประเคนนั้นได้ ส่วนมากแล้ว ถ้าเป็นผู้ชายให้ประเคนด้วยมือเลย ถ้าเป็นผู้หญิงให้ประเคนด้วยของเนื่องด้วยกาย เพราะถ้าประเคนแล้วภิกษุมิจิตยินดีด้วยระคะอาจทำให้ต้องอาบัติได้ เมื่อพระรับประเคนอาหารแล้ว จะขาดประเคนได้ในกรณีใด เรื่องนี้มีการเข้าใจผิดกันว่าของที่ประเคนแล้วจะตะต้องไม่ได้ ในพระวินัยแสดงอาการขาดการประเคนไว้ 7 ประการ คือ 1) เมื่อรับประเคนแล้ว ผู้ประเคนเปลี่ยนเป็นเพศหญิง 2) รับประเคนแล้ว พระมรณภาพ 3) รับประเคนแล้ว พระลาสิกขา 4) รับประเคนแล้ว ประพฤติชั่วร้ายแรง (ต้องอาบัติปาราชิก) 5) รับประเคนแล้ว ให้สามเณรหรือคฤหัสถ์ไป 6) รับประเคนแล้ว สละไปโดยไม่มีเยื่อใย 7) รับประเคนแล้ว ถูกชิงเอาไปหรือถูกลักเอาไป (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553 ก, หน้า 849-850) ถ้าพระภิกษุรับประเคนแล้ว จะขาดการประเคนก็เพราะกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งใน 7 ประการนี้

เรื่องที่ 2 **อาหารเนื้อสัตว์ พืช ผัก ผลไม้ ที่พระควรฉันและไม่ควรฉัน** ในปัจจุบันการถวายอาหารประเภท เนื้อสัตว์ พืช ผัก ผลไม้ ของญาติโยม มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่ โยมไม่รู้ว่าจะถวายเนื้อที่เป็นอาหารประเภทใดได้บ้าง และจะประเคนเวลาใด บางคนมาประเคนแล้วพระท่านห้ามไม่ให้ประเคนเกิดความเข้าใจผิดว่าพระไม่ยอมรับของที่โยมนำมาประเคนทำให้เสื่อมศรัทธาไป ในพระวินัยแสดงอาหารที่จะถวายแต่

พระภิกษุไว้ในสิกขาบท มีอาหาร พืช ผัก ผลไม้ ชนิดใดที่พระฉันได้และไม่ได้ เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจเพื่อไม่ให้พระปฏิบัติผิดพระวินัยต้องอาบัติได้

เนื้อที่พระควรฉันและไม่ควร ในพระวินัยมีหลายสิกขาบทที่เกี่ยวกับการฉันอาหารของพระภิกษุ ทั้งเรื่องประเภทของเนื้อที่เป็นอาหารควรฉันและไม่ควรฉัน ลักษณะของการได้มาซึ่งอาหารที่เป็นเนื้อประเภทต่าง ๆ และช่วงเวลาที่จะถวายอาหารที่เป็นเนื้อ อาหารที่เป็นเนื้อ มี 2 ชนิด คือปลาและเนื้อ ทรงอนุญาตให้พระฉันได้ไม่ต้องอาบัติ แต่จะฉันเนื้อที่โยมนำมาถวายได้ต้องเป็นกับปियมังสะ คือเนื้อที่สมควรที่ไม่ฆ่าเจาะจงถวายพระ ซึ่งต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 อย่าง คือ พระภิกษุไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่ามาเพื่อตน โดยเฉพาะ ส่วนปลาและเนื้อที่อนุญาตให้ฉันได้ แต่ไม่ประกอบด้วยลักษณะ 3 อย่างนั้น แต่ผู้ถวายมีการปรารถนาที่จะถวายพระภิกษุก่อนจะทำการฆ่า เนื้อนั้น พระภิกษุฉันไม่ได้ ถือว่าเป็นอุทิสสมังสะ คือ เนื้อที่ฆ่าเจาะจงถวายพระ ถ้าฉันต้องอาบัติ ปลาและเนื้อที่พระภิกษุสามารถฉันได้ ต้องเป็นปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ 3 อย่าง คือ ภิกษุไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเฉพาะตนหรือพระภิกษุสามเณรทั้งวัด แต่ถ้าเป็นปลาและเนื้อที่ไม่บริสุทธิ์ทั้ง 3 อย่างนี้ ฉันไม่ได้ ญาติโยมไม่ควรจัดถวายพระภิกษุสามเณร ตามที่พระวินัยได้แสดงไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษुरू้อยู่ ไม่พึงฉันเนื้อที่เขาทำเจาะจง รูปใดฉันต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรอนุญาติปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วน 3 คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้รังเกียจ (สงสัย) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553 ข, 178-179)

เนื้อ 10 อย่างที่พระฉันไม่ได้ นอกจากลักษณะของการได้มาซึ่งอาหารที่เป็นเนื้อดังแสดงแล้ว ในพระวินัยยังได้แสดงถึงประเภทของเนื้อที่พระฉันไม่ได้ไว้อีก ซึ่งไม่ประกอบด้วยลักษณะทั้ง 3 อย่าง พระภิกษุจะฉันไม่ได้ทั้งนั้น จะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ถ้าฉันแล้วต้องอาบัติในขณะรับและในขณะฉัน ซึ่งได้แก่เนื้อ 10 คือ เนื้อมนุษย์ ช้าง ม้า สุนัข งู ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง เสือดาว และหมี เนื้อเหล่านี้เรียกว่า อภัยปियมังสะ คือเนื้อที่ไม่สมควร ถ้าฉันเนื้อมนุษย์ต้องอาบัติอุจลัจฉัย ถ้าฉันเนื้ออีก 9 อย่าง ต้องอาบัติทุกกฏ สาเหตุที่ห้ามฉันเนื้อ 10 อย่าง ตามอรรถกถาพระวินัยแสดงไว้ว่าที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามฉันเนื้อมนุษย์เพราะมีชาติเหมือนตน เนื้อช้างและม้า เพราะเป็นราชพาหนะ เนื้อสุนัขและงู เพราะสกปรกและฉันแล้วมีกลิ่นเนื้ออาจทำให้เกิดอันตรายได้ เนื้ออีก 5 จำพวกมีราชสีห์เป็นต้น ทรงห้ามเพื่อปกกันอันตรายแก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะพระภิกษุที่อยู่ในป่าฉันแล้วมีกลิ่นตัว จะทำให้สัตว์เหล่านั้นทำร้ายได้ มีคำถามว่าพระรับและฉันอาหารดิบได้มั้ย เนื้อดิบไม่ว่าจะเป็นปลาดิบ เนื้อดิบ แหนมดิบ หอยแครงลวก หอยดอง ปูดอง ปูเค็ม ปลาจ่อม ปล้ำส้ม ปลาร้า เป็นต้น เป็นอาหารที่ญาติโยมทานได้ปกติและจะนำมาถวายต้องดูความเหมาะสมใคร่ครวญก่อนว่าควรถวายพระหรือไม่ ในพระวินัยแสดงไว้พระจะรับประเคนปลาดิบ เนื้อดิบ และฉันปลาดิบ เนื้อดิบไม่ได้ รวมทั้งอาหารสุด ๆ ดิบ ๆ ไม่ได้ ถ้าวรับประเคน ต้องเป็นอาบัติทุกกฏ (กรมการศาสนา, 2525 ค, หน้า 58-61)

พืช ผัก ผลไม้ ที่พระฉันได้และฉันไม่ได้ นอกจากเรื่องเนื้อสัตว์ที่แสดงไว้ในพระวินัยแล้ว ยังมีประเภทของพืช ผัก ผลไม้ อีกที่แสดงไว้เช่นกันว่าชนิดไหนที่พระควรฉันและไม่ควรฉัน ในพระวินัยได้แสดงไว้หลายสิกขาบท ญาติโยมที่จะถวายพระต้องมีความเข้าใจว่าชนิดไหนควรถวายและไม่ควรถวาย ในพระวินัยแสดงถึงผลไม้ที่ควรถวายพระภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ด้วยวิธีการทำสมณกับปะ คือ วิธีการทำอาหาร

หรือผลไม้ต่าง ๆ ให้สมควรแก่การที่พระภิกษุจะถือเอามาฉันได้ 5 วิธีด้วยกัน คือ 1) ผลไม้ที่จีด้วยไฟ 2) ผลไม้ที่กรีดด้วยมีด 3) ผลไม้ที่จิกด้วยเล็บ 4) ผลไม้ที่ไม่มีเมล็ด 5) ผลไม้ที่ปล่อนเมล็ดออกได้ (กรมการศาสนา, 2525 ง, หน้า 9) วิธีทั้ง 5 นี้ เรียกว่าทำกัปปิยะ ก่อนจะถวายพระภิกษุให้ฉัน ถ้าไม่ทำแล้ว ถวายพระภิกษุฉันเข้าไปต้องอาบัติ พิษ ผลไม้ที่ต้องทำกัปปิยะ ได้แก่ ผลไม้ทั้งหมด ที่มีเมล็ดงอกขึ้นได้ ปลุกขึ้นได้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ส้ม ส้มโอ แตงโม สมอ มะขามป้อม และพริก เป็นต้น ผลไม้เหล่านี้ ถ้าเอาเมล็ดออกแล้วไม่ต้องทำกัปปิยะ ผลไม้อ่อนที่ไม่มีเมล็ด หรือมีเมล็ดจแต่ยังใช้เพาะพันธุ์ไม่ได้ก็ไม่ต้องทำกัปปิยะ ส่วนผักสดที่ปลุกขึ้นได้ด้วยยอด เช่น ผักแว่น ผักกระเฉด ผักบุ้ง แมงลัก และบัวบก เป็นต้น ผักสดที่ปลุกขึ้นได้ด้วยเหง้าหรือหัว เช่น กระชาย ตะไคร้ ขมิ้น หอม และกระเทียม เป็นต้น ของเคี้ยวที่ปลุกขึ้นได้ด้วยข้อ เช่น อ้อย เป็นต้น พืชผักสมุนไพรและผลไม้ที่มีเมล็ดปลุกขึ้นได้เหล่านี้ ต้องทำกัปปิยะเสียก่อน จึงค่อยมาฉัน ถ้ายังไม่ได้ทำกัปปิยะนำมาฉันต้องอาบัติทุกกฏ (กรมการศาสนา, 2525 ก, หน้า 348-349) ดังนั้นเวลาจะถวายพืช ผัก ผลไม้ ต้องทำกัปปิยะเสียก่อน ซึ่งผู้ที่ทำกัปปิยะนั้นต้องเป็นโยมหรือสามเณร ซึ่งพระผู้รับพระเคนจะพูดว่า กัปปิยัง กะโรหิ แปลว่า เธอจงทำให้สมควร ผู้ทำกัปปิยะ เอามือข้างหนึ่งจับผลไม้ มือข้างหนึ่งเอามือกรีด ผ่า หรือแทงลงไปทีผลไม้นั้น พูดว่า กัปปิยัง ภันเต แปลว่า สมควรแล้ว

ดังนั้น การจะถวายเนื้อ ผลไม้และผักต่าง ๆ แก่พระภิกษุญาติโยมต้องเข้าใจว่าควรถวายชนิดใดได้บ้างและควรทำอย่างไร ในปัจจุบัน จะเห็นว่าเรื่องเหล่านี้ไม่ค่อยได้นำมาปฏิบัติกัน พระที่ไม่เคร่งพระวินัยก็จะปล่อยปละละเลย ส่วนญาติโยมผู้ไม่รู้อยู่แล้วปฏิบัติจนเคยชินจนคิดว่าไม่ก่อให้เกิดความเสียหายใด ๆ ซึ่งการไม่ปฏิบัติตามพระวินัยทั้งของพระและโยมก็จะทำให้หลักคำสอนมีการคลาดเคลื่อนและทำให้พระวินัยได้สูญหายไป

เครื่องดื่มที่ควรถวายพระ เครื่องดื่มในครั้งพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุฉันได้เรียกว่าน้ำปานะ แต่ในปัจจุบันนี้ มีเครื่องดื่มมากมายยี่ห้อที่อยู่ตามท้องตลาด มีน้ำผลไม้ต่าง ๆ ทั้งเป็นน้ำผลไม้ที่ไม่ปนกับเนื้อและที่ปั่นปนเนื้อหรือมีกาก และน้ำผลไม้ที่ผสมกับนมชนิดต่าง ๆ และเครื่องดื่มประเภทบำรุงกำลังยี่ห้อต่าง ๆ มากมายหลายชนิด และเครื่องดื่มที่เป็นกาแฟ ไมโล โอวัลติน น้ำเต้าหู้ เป็นต้น เครื่องดื่มทั้งหมดนี้ ญาติโยมนิยมนำมาถวายพระภิกษุสามเณรเวลาทำบุญถวายสังฆทาน ทำบุญวันสำคัญ หรือถวายไว้ฉันประจำวัน บางรูปฉันจนติดทุกวัน โยมก็เข้าใจว่าพระชอบฉันนำมาถวายเป็นประจำ ในปัจจุบันการฉันน้ำปานะและเครื่องดื่มของพระภิกษุสามเณรเป็นเรื่องปกติ สามารถที่จะฉันได้ทุกที่ทุกเวลาที่อยากฉัน จนทำให้เกิดข้อสงสัยกับญาติโยมว่าน้ำปานะและเครื่องดื่มยี่ห้อใดที่พระฉันได้และฉันไม่ได้ ดังนั้นการถวายน้ำปานะและเครื่องดื่มนั้น ญาติโยมต้องทำความเข้าใจว่าน้ำปานะและเครื่องดื่มชนิดใดในควรถวายและไม่ควรพระในเวลาใด ส่วนพระจะรับพระเคนหรือฉันได้ต้องศึกษาพระวินัยให้เข้าใจอย่างถูกต้อง การจะตัดสินว่าน้ำปานะและเครื่องดื่มยี่ห้อใดที่พระควรฉันได้นั้น ต้องยึดตามพระวินัยเป็นหลักไว้ เพราะความเห็นของผู้รู้หรือธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาอาจผิดหลักการก็ได้ มาดูว่ามีน้ำปานะและเครื่องดื่มชนิดใดบ้างที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระฉันได้ในเวลาปกติและเวลาวิกาล (เลยเที่ยงวันไปจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่)

น้ำปานะที่ทรงอนุญาตและไม่ทรงอนุญาต น้ำปานะ เรียกตามพระวินัยว่า น้ำอัฐภูพาน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ 8 ชนิด ได้แก่ น้ำมะม่วง น้ำลูกหว้า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำมะขาง น้ำลูกจันทน์หรือองุ่น น้ำเหง้าบัว น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ (กรมการศาสนา, 2552 5, หน้า 107) น้ำปานะทั้ง 8 ชนิดนี้พระรับประเคนแล้วสามารถเก็บไว้ฉันได้ 1 วัน กับ 1 คืบเท่านั้น ถ้าฉันเลยเที่ยงวันต้องอาบัติ นอกจากน้ำปานะทั้ง 8 ชนิดนี้แล้ว เครื่องดื่มชนิดอื่นได้แบ่งเป็น 2 อย่าง ที่อนุโลมและไม่อนุโลมเป็นน้ำปานะได้ น้ำปานะที่อนุโลม เรียกว่า กัปปิยานุโลม คือน้ำปานะที่สมควร พระสามารถดื่มในเวลาวิกาลได้ ไม่เป็นอาบัติ ได้แก่ น้ำผลไม้ที่ลูกเล็ก เช่น มะขาม มะงั่ว มะขวิด สะคร้อ และเล็บเหยี่ยว เป็นต้น ไม่สามารถนับจำนวนได้ จัดเป็นน้ำปานะที่พระฉันได้ และน้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำเมล็ดข้าวเปลือกกับสิ่งทีอนุโลม น้ำแห้งใบไม้ทุกชนิด เว้นน้ำต้มผัก น้ำแห้งดอกไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะขาง และน้ำอ้อยสดที่หีบแล้วกรองไม่มีกาก จัดเป็นน้ำปานะอนุญาตให้พระฉันได้ (กรมการศาสนา, 2525 ค, หน้า 47-54) น้ำปานะที่ไม่อนุโลมให้ฉันได้ เรียกว่า กัปปิยานุโลม คือน้ำปานะที่ไม่สมควร พระดื่มฉันในเวลาไม่ได้ ถ้าดื่มต้องอาบัติปาจิตตีย์ ได้แก่ น้ำอัฐชาติ คือน้ำข้าว 7 ชนิด คือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ข้าวเหนียว ข้าวละมาน ข้าวฟ่าง ลูกเดือย และหญ้ากัณฑ์ และน้ำผลไม้มหาผล (ผลไม้ใหญ่) 9 ชนิด คือ ผลตาล มะพร้าว ขนุน สาเก น้ำเต้า ฟักเขียว แตงไท แตงโม และฟักทอง และมีน้ำแห้งประณีตชาติ คือถั่วชนิดต่าง ๆ มีถั่วเหลือง ถั่วเขียว และถั่วดำ เป็นต้น แม้ต้มแล้วหรือจะทำเป็นเครื่องดื่มชนิดต่าง ๆ ดังที่เห็นในปัจจุบัน ไม่อนุญาตให้พระดื่มได้ ถ้าดื่มต้องอาบัติปาจิตตีย์ (กรมการศาสนา, 2525 ค, หน้า 47-54)

เภสัช 5 ที่ฉันในเวลาวิกาลได้ มีอาหาร 5 ชนิด ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุฉันเป็นยารักษาโรคได้ เรียกว่า เภสัช 5 ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย อาหารทั้ง 5 ชนิดนี้ ทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้เจ็บป่วย ฉันอาหารไม่ได้ เป็นโรคผอมแห้งแรงน้อย ฉันแก้โรคในเวลาวิกาลได้ เภสัชทั้ง 5 นี้ พระภิกษุรับประเคนแล้ว สามารถเก็บไว้ฉันได้ 7 วัน ถ้าเกิน 7 วันไป เป็นอาบัตินิสัคคิยาปาจิตตีย์ มีข้อแม้ว่าให้ฉันเป็นยาแก้โรคเท่านั้น ไม่ให้ฉันเป็นน้ำปานะ และยังมีอาหารอีก 4 อย่าง คือ ปลา เนื้อ นมสด และนมสัสม ไม่ถือว่าเป็นเภสัชและน้ำปานะ พระไม่สามารถฉันในเวลาวิกาลได้ แม้เครื่องดื่มต่าง ๆ ที่ผสมกับนม ก็ดื่มไม่ได้ ถ้าดื่มต้องอาบัติปาจิตตีย์ (กรมการศาสนา, 2525 ข, หน้า 118-119)

เรื่องที่ 3 เวลาในการถวายอาหารและการฉันของพระ ในพระวินัยได้กำหนดเวลาในการถวายของให้พระภิกษุเก็บไว้ฉันได้ เรียกว่า กาลิก หมายถึงอาหารหรือของที่พระภิกษุรับแล้วเก็บไว้ฉันได้ตามกาลเวลาที่กำหนดเท่านั้น หากเก็บไว้เกินกว่านั้นถือว่าเป็นความผิด มี 4 อย่าง ได้แก่ 1) ยาวกาลิก ของที่เก็บไว้ฉันได้ชั่วคราว คือ ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงวัน ได้แก่ ข้าวสุก ขนม ปลา เนื้อ เป็นต้น 2) ยามกาลิก ของที่เก็บไว้ฉันได้ชั่วระยะเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ได้แก่ น้ำปานะ หรือน้ำผลไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ทรงอนุญาตไว้ 3) สัตตาหาลิก ของที่เก็บไว้ฉันได้ภายใน 7 วัน ได้แก่ เภสัช 5 คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และ 4) ยาวชีวิก ของที่เก็บไว้ฉันได้ตลอดชีวิต ได้แก่ ของที่ใช้ปรุงเป็นยารักษาโรคชนิดต่าง ๆ นอกจากกาลิกทั้ง 3 นั้น (กรมการศาสนา, 2525 ค, หน้า 105) ซึ่งสรุปแล้วของที่ถวายพระเก็บไว้ฉันได้มี 4 อย่าง อาหาร น้ำปานะ เนยใส น้ำผึ้ง และยาสมุนไพโร หลังจากที่ได้รับประเคนแล้วเก็บไว้ฉันได้ตามเวลาที่กำหนด คือ อาหารทุกประเภทรวมถึง

ผลไม้ด้วย เก็บไว้ฉันได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงวัน น้ำปานะทุกชนิดเก็บไว้ฉันได้เพียง 1 วันกับ 1 คิน เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เก็บไว้ฉันได้ 7 วัน และยาสมุนไพรรักษาโรค เก็บไว้ฉันได้ตลอด ดังนั้น ญาติโยมที่จะนำไปถวาย พระต้องพิจารณาจัดให้ดีกว่าสิ่งไหนควรถวายเวลาใด บางที่นำมาถวายพระผิดเวลาท่านไม่รับ ก็เกิดความไม่สบายใจและคิดว่าพระปฏิเสธในการรับเพราะไม่ชอบของสิ่งนั้น

เรื่องที่ 4 การรับเงินรับทองของพระ การถวายเงินหรือทองแก่พระภิกษุ เรียกว่า การถวายปัจจัย ซึ่งญาติโยมจะจัดถวายทุกครั้งที่มีนิมนต์พระไปในงานต่าง ๆ ทั้งงานหลวงและงานราษฎร์ รูปแบบการถวายก็มีวิธีการหลายหลาย เช่น ถวายเป็นใบปวารณาแทนเงินสด ถวายเป็นเช็คเงินสด ถวายเป็นตัวแลกเงิน นำเงินสดใส่ซองถวาย หรือถวายเงินสดเลย หรือมอบเงินให้แก่ลูกศิษย์ วิธีการถวายเหล่านี้ ญาติโยมบางคนอาจไม่รู้ว่าถูกหรือผิดตามพระวินัย ได้ปฏิบัติตามจนเคยชินแล้ว การถวายเงินทุกกรณี เป็นเรื่องดีที่ญาติโยมได้สนับสนุนส่งเสริมพระภิกษุสามเณรและพระศาสนา ซึ่งพระภิกษุสามเณรจะได้นำไปใช้ในการดำรงชีพและดูแลพระศาสนา แต่จะถวายอย่างไรไม่ให้พระท่านต้องอาบัติ เป็นเรื่องที่ญาติโยมควรทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุรับหรือยินดีในเงินและทองที่ญาติโยมนำถวาย ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด รับเองก็ดี ให้คนอื่นรับไว้ให้ก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์” (กรมการศาสนา, 2525 ก, หน้า 109-110) จากพระบัญญัตินี้ พระพุทธเจ้าทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุรับหรือยินดีในทองและเงินในทุกกรณี เพราะเงินทองถือว่าเป็นเครื่องเคร้าหมองของพระภิกษุ ทำให้พระภิกษุผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาไม่สง่างาม ไม่ผ่องใส ไม่ไพโรจน์ ตามที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ว่าของ 4 อย่างที่ทำให้พระภิกษุเคร้าหมอง คือ 1) การดื่มสุราเมรัย 2) การเสพเมถุน 3) การยินดีเงินทอง 4) การเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด (มิจฉาชีพ) (กรมการศาสนา, 2525 ง, หน้า 321) ดังนั้น คฤหัสถ์ผู้จะถวายเงินทองแก่พระสงฆ์ต้องพิจารณาถึงความจำเป็นและวิธีการถวายเพื่อไม่ให้ท่านต้องอาบัติ วิธีการถวายเงินทำบุญกับพระภิกษุที่เหมาะสม มีอยู่ 2 วิธี คือ 1) เขียนใบปวารณาล้วนนำเงินไปมอบไว้กับไวยาวัจกร พร้อมสั่งว่า “ช่วยจัดหาสิ่งของที่สมควรถวายแก่พระคุณเจ้า เท่ากับจำนวนเงินนั้น” แล้วนำเอาใบปวารณามาถวายพระให้ท่านได้รับทราบ 2) นำเงินไปมอบแก่ไวยาวัจกรของวัด แล้วแจ้งให้พระได้ทราบ เมื่อถึงเวลาพระท่านจะใช้เงิน ท่านจะเรียกใช้จากไวยาวัจกรนั้น ทั้ง 2 วิธีนี้ ถือว่าเป็นการถวายเงินทองที่เหมาะสม ที่ไม่ทำให้พระต้องอาบัติหรือเกิดข้อติเตียนได้

แนวทางป้องกันและการแก้ไขการปฏิบัติผิดพระวินัยที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์

พระวินัยหรือบทบัญญัติแต่ละข้อนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยตรง แต่มีพระวินัยบางข้อที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในการปฏิบัติต่อพระภิกษุ การปฏิบัติต่อตามพระวินัยของคฤหัสถ์ต่อพระภิกษุนั้น ได้ปฏิบัติกันมาตามธรรมเนียมของชาวพุทธบ้าง หรือปฏิบัติตามที่พระอาจารย์ได้พาปฏิบัติมาบ้าง ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติพระวินัย และเมื่อปฏิบัติผิดแล้วจะป้องกันและแก้ไขอย่างไร เรื่องนี้จึงควรนำมาศึกษาและพิจารณาตามหลักพระวินัยว่าปฏิบัติอย่างไรผิดหรือถูกตามบทบัญญัติพระวินัย เรื่องการล่วงละเมิดหรือการปฏิบัติผิดพระวินัยของพระสงฆ์นั้น มีทางแก้ไขที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแนวทางต่าง ๆ ไว้ เช่น การใช้หลักอริกถสมถะ การลงนิกคกรรม การทำสังฆกรรม และการแสดงอาบัติ

เป็นต้น ในส่วนการแก้ไขปัญหาการปฏิบัติผิดพระวินัยของคฤหัสถ์นั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้มีมาตรการหรือแนวทางที่ทรงบัญญัติไว้เช่นกับการแก้ไขปัญหาของพระภิกษุ ดังนั้น การจะป้องกันหรือแก้ไขปัญหาการปฏิบัติพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ต้องมีการศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ถูกต้องในวินัยแต่ละข้อให้ชัดเจน ซึ่งเรื่องพระวินัยของพระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ที่ควรศึกษาเรียนรู้และความเข้าใจให้เข้าใจนั้น สามารถแบ่งเป็น 2 เรื่องด้วยกัน ได้แก่เรื่องการประพฤติปฏิบัติที่แสดงออกทางกาย วาจา และการประเคนหรือถวายสิ่งของหรืออาหารเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ ใน 2 เรื่องนี้ มีข้อปฏิบัติที่แสดงไว้ในพระวินัยแล้วว่าคฤหัสถ์ควรประพฤติปฏิบัติอย่างไรต่อพระสงฆ์ ไม่ได้แสดงไว้ว่าเมื่อปฏิบัติผิดพระวินัยแต่ละข้อแล้วจะได้รับโทษอย่างไร แต่ได้แสดงเป็นภาพรวมไว้ว่าการประพฤติปฏิบัติตนของคฤหัสถ์ที่ผิดก่อความเสียหายต่อพระรัตนตรัยหรือต่อพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงมีมาตรการในการลงโทษเช่นเดียวกับพระภิกษุ คือการลงนิคคหกรรม

นิคคหกรรม คือการลงโทษตามพระธรรมวินัยหรือสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้ทำความผิด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2554, หน้า 164) ถือว่าเป็นมาตรการทางพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ เพื่อให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับข่ม กำราบ หรือลงโทษแก่พระภิกษุผู้ประพฤติผิดแล้วไม่ยอมรับผิด หรือไม่ยอมประพฤติกลับตนใหม่ หากปล่อยไว้ก็จะกลายเป็นความหมักหมม เรื้อรังจะนำความเดือดร้อนเสื่อมเสียมาสู่คณะสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด (แสง อุดมศรี (2558, หน้า 182) ในพระวินัยแสดงไว้ว่า นิคคกรรมใช้ลงโทษทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ถือว่าเป็นมาตรการการลงโทษทางพระวินัยที่ใช้กับพระภิกษุและคฤหัสถ์ผู้ละเมิดพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ดังนั้น นิคคกรรมจึงถือว่าเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาการละเมิดพระวินัยของคฤหัสถ์ผู้ประพฤติปฏิบัติตนผิดต่อพระรัตนตรัย แนวทางนี้ทางพระวินัยเรียกว่า การคว่ำบาตร หมายถึง การที่พระสงฆ์พร้อมใจกันทำสังฆกรรมสวดประกาศลงโทษคฤหัสถ์ผู้คิดร้ายต่อพระพุทธศาสนาหรือต่อพระสงฆ์เพื่อให้รู้สึกตัวและเข็ดหลาบ วิธีลงโทษคือไม่คบหา ไม่พูดคุยด้วย และไม่รับอาหารบิณฑบาต โดยอาการเหมือนคว่ำบาตรเสีย ไม่ยอมเปิดบาตรรับอาหารจากคฤหัสถ์ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548, หน้า 34) ซึ่งการคว่ำบาตร มี 3 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 1) ไม่รับบิณฑบาต 2) ไม่รับนิมนต์ 3) ไม่รับไทยธรรม การคว่ำบาตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำแก่คฤหัสถ์ผู้ประกอบด้วยโทษ 8 ประการ คือ 1) ขวนขวายเพื่อทำลายลาภของภิกษุทั้งหลาย 2) ขวนขวายเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ภิกษุทั้งหลาย 3) ขวนขวายเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ได้ 4) ด่าว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย 5) ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน 6) กล่าวติเตียนพระพุทธ 7) กล่าวติเตียนพระธรรม 8) กล่าวติเตียนพระสงฆ์ ซึ่ง 8 ข้อนี้ถือว่าเป็นวิธีการหรือมาตรการที่ลงโทษการกระทำผิดของคฤหัสถ์ต่อพระธรรมวินัย ทั้งเป็นการป้องกันและแก้ไขการประพฤติปฏิบัติที่ผิดต่อพระธรรมวินัยที่จะเกิดขึ้นได้อีก วิธีการคว่ำบาตร ถือว่าเป็นสังฆกรรมที่สงฆ์ต้องดำเนินการผ่านกระบวนการเช่นเดียวกับการลงนิคคหกรรมพระภิกษุ โดยสงฆ์จะดำเนินการตามกระบวนการ มีการประชุมกันเป็นมติและห้ามภิกษุไปคบหาสมาคมกับคฤหัสถ์ผู้นั้น ถ้าภิกษุรูปใดคบให้ลงโทษฐานคบกับคฤหัสถ์ด้วยอาการอันไม่สมควร หลังจากที่ยุติโทษแล้ว เมื่อคฤหัสถ์ผู้ที่ถูกคว่ำบาตรได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีใหม่ สงฆ์ต้องระงับโทษคือการหยายบาตร ซึ่งหมายถึงการให้อภัยแก่คฤหัสถ์ที่รู้สึกถึงความผิดที่กระทำลงไป แล้วกลับตัวใหม่โดยเข้าไปขอการหยายบาตรจากสงฆ์ (แสง อุดมศรี, 2558, หน้า 321) วิธีการหยายบาตร มี

ขั้นตอนเช่นเดียวกับการคว่ำบาตร คือสงฆ์ต้องประชุมกันก่อนแล้วให้คฤหัสถ์ผู้สำนักผิดกล่าวคำขอการหยายบาตรต่อสงฆ์ และสงฆ์ให้พระภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศต่อสงฆ์เพื่อหยายบาตรด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2537, หน้า 196) การคว่ำบาตรและการหยายบาตรนี้ ได้เกิดขึ้นแล้วในสมัยพุทธกาล ซึ่งสงฆ์ได้กระทำแก่เจ้าวัชพลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี ผู้กล่าวหาว่าพระทัฬหะมัลลบุตรได้เสพเมถุนธรรมกับภรรยาของตน แต่สงฆ์ได้สืบทราบว่าไม่เป็นการกล่าวตูไม่เป็นการจริง จึงกราบทูลเรื่องนี้แต่พระพุทธเจ้าทรงทราบและพระองค์ทรงให้คว่ำบาตรแก่เจ้าวัชพลิจฉวี หลังจากที่เจ้าวัชพลิจฉวีถูกคว่ำบาตรแล้ว สำนักได้จึงเข้าไปกราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อขอให้พระองค์และคณะสงฆ์ยกโทษให้ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเจ้าวัชพลิจฉวีรู้สึกตัวสำนึกผิดได้แล้วจึงให้สงฆ์หยายบาตร ดังนั้น เรื่องการคว่ำบาตรและการหยายบาตรแก่คฤหัสถ์ ถือว่าเป็นมาตรการที่ใช้ลงโทษและแก้ไขโทษแก่คฤหัสถ์ผู้ประพฤติดื้อต่อพระธรรมวินัย ทั้งยังเป็นการป้องกันมิให้คฤหัสถ์ได้กระทำผิดให้เกิดขึ้น

ดังนั้น การป้องกันและแก้ไขปัญหาการปฏิบัติที่ผิดจากพระวินัยที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ที่ควรนำปฏิบัติคือการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ สอบถามเรียนรู้จากครูบาอาจารย์ นำมาปฏิบัติตามไม่ให้เกิดเพี้ยน และแนะนำสั่งสอนคนอื่นให้รู้ตามได้ เมื่อคฤหัสถ์ปฏิบัติได้อย่างนี้ การปฏิบัติผิดพระวินัยจะไม่ให้เกิดขึ้น หรือเมื่อได้ปฏิบัติผิดมาแล้ว ควรกลับไปศึกษาหาความรู้ให้เข้าใจอย่างท่องแท้ ก็จะทำให้ปฏิบัติไม่ผิดต่อไปอีก

บทสรุป

พระวินัยของพระภิกษุถือว่ามีความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้มอบให้พุทธบริษัท 4 เป็นผู้ดูแลสืบทอดพระศาสนา จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่พุทธบริษัททั้ง 4 เหล่าต้องมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง พระศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองหรือจะเสื่อมก็เพราะพุทธบริษัทได้ศึกษาเรียนรู้และนำหลักพระธรรมวินัยไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

พระวินัยถือว่าเป็นข้อปฏิบัติสำหรับเป็นแนวทางดำเนินชีวิตของความเป็นสมณะของพระภิกษุที่อุปสมบทมาในพระพุทธศาสนาโดยตรง พระพุทธเจ้าทรงวางเป็นกฎเกณฑ์เป็นระเบียบทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาตให้นำมาประพฤติปฏิบัติ มีพระวินัยหลายเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ที่ต้องปฏิบัติต่อพระภิกษุ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่คฤหัสถ์ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ถูกต้องแจ่มแจ้งเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติต่อพระภิกษุได้อย่างถูกต้อง ในปัจจุบัน การปฏิบัติตามหลักพระวินัยของพระภิกษุมีการปฏิบัติผิดเพี้ยนไป ที่พระภิกษุเองไม่ได้เรียนรู้อย่างเข้าใจแต่ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาตามประเพณีจนไม่รู้ว่าจะถูกหรือผิด คฤหัสถ์เองก็ไม่เข้าใจในหลักปฏิบัติของพระภิกษุที่ถูกต้อง ได้ปฏิบัติกันมาเรื่อยมาจนกลายเป็นเรื่องปกติจนไม่รู้ว่าเป็นผิดหลักพระวินัย เช่นการประพฤติดูที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา การประเคนอาหาร การถวายวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าคฤหัสถ์ได้มีการเล่าเรียนศึกษาเข้าใจอย่างถูกต้องแล้วจะทำให้การรักษาพระวินัยของพระภิกษุมีความถูกต้องบริสุทธิ์ไม่ต้องอาบัติใด ๆ และจะทำให้ชาวพุทธเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอีก

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525 ก). *พระไตรปิฎกฉบับหลวง ภาษาไทย เล่มที่ 2. พระวินัยปิฎก เล่มที่ 2 มหาวิภังค์ ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ
- กรมการศาสนา. (2525 ข). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 5 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 5 มหาวรรค ภาค 1*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ
- กรมการศาสนา. (2525 ค). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 5 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 5 มหาวรรค ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ
- กรมการศาสนา. (2525 ง). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 7 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 จุลวรรค ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ
- กรมการศาสนา. (2525 จ). *พระไตรปิฎกฉบับหลวง ภาษาไทย เล่มที่ 8. พระวินัยปิฎก เล่มที่ 8 ปริวาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ
- กรมการศาสนา. (2525 ฉ). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 10. พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 2 ทีฆนิกาย มหาวรรค*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). *พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. ฉบับสองภาษา*. พิมพ์ครั้งที่ 15 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2561). *พระวินัยบัญญัติ*. กรุงเทพฯ: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2553 ก). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม. พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 มหาวิภังค์ ภาค 1*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2553 ข). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม. พระวินัยปิฎก เล่มที่ 5 มหาวรรค ภาคที่ 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2511). *นวโกวาท (หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี)*. พิมพ์ครั้งที่ 62. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). *พระวินัยมุข (เล่ม 1) หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2553). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา
- แสวง อุดมศรี. (2546). *พระวินัยปิฎก 1 ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์*. กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์ พรินต์ติ้ง จำกัด